

Mariatorget trädgårdslämningar från 1700-talet i kvarteret Rosendal

L2015:7789, stadslager
Södermalm 4:1
Stockholms stad
Stockholms län
Sabina Larsson

ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB
Radiatorvägen 11, 702 27 Örebro
Telefon 019-609 04 10
www.arkeologgruppen.se
arkeologgruppen@arkeologgruppen.se

---

*Översiktskarta över Sverige med
Stockholms län markerat i rött.*

© 2024 Arkeologgruppen AB
Arkeologgruppen rapport 2024:08
Lst dnr 431-24439-2023

Författare	Sabina Larsson
Kvalitetsgranskning	Tomas Ekman
Grafisk form	Sabina Larsson
Omslagsfoto	Mariatorget, mot Sankt Paulsgatan.
Foto	Arkeologgruppen AB om inte annat anges i figurtexten.

Upphovsrätt, om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY.
Villkor finns tillgängliga på <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed sv>

Fastighetskartan: © Lantmäteriet Dnr: R50223371_200001

Terrängkartan, samt GSD-Översiktskartan: Lantmäteriet (CC0)

ARKEOLOGGRUPPEN AB RAPPORT 2024:08

ARKEOLOGISK UNDERSÖKNING
I FORM AV SCHAKTNINGSÖVERVAKNING

Mariatorget

- trädgårdslämningar från
1700-talet i kvarteret Rosendal

L2015:7789, stadslager
Södermalm 4:1
Stockholms stad
Stockholms län

Sabina Larsson

Lst dnr 431-24439-2023

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Sammanfattning	5
Inledning	8
Bakgrund och kulturmiljö	8
Torg och park, 1760-tal till idag	8
Malmgård och trädgård	12
Tidigare arkeologiska insatser	14
Syfte och frågeställningar	14
Metod och genomförande	14
Resultat	19
1900-talets park	19
1800-talets brandstation	22
1700-talets trädgårdsodling	24
Tolkning	28
Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen ...	29
Tekniska och administrativa uppgifter	30
Referenser	31
Bilagor	33
<i>Bilaga 1. Schakttabell .....</i>	<i>33</i>
<i>Bilaga 2. Anläggningstabell .....</i>	<i>35</i>
<i>Bilaga 3. Makroskopisk analys .....</i>	<i>36</i>

Jämväl 0,5 1 1,5 2 km
1:50 000

Solna

Stocksund

Bergshamra

Frösunda

Frescati

Lappkärsberget

Lidingö

Hagalund

Haga

Universitet

Hjorthagen

Huvudsta

Norr tull

Vasastaden

Larsberg

Karlberg

Norrmalm

Östermalm

Frihamnen

Traneberg

Kungsholmen

Nöjesanl.

Djurgården

Alvik

Fredhäll

Stockholm

Gamla stan

Valdemarsudde

Gröndal

Aspudden

Årstaviken

Sickla strand

Västberga

Årsta

Johanneshov

Solberga

Östberga

Enskedefältet

Kärrtorp

Långbro

Älvsjö

Stureby

Skarpnäcks gård

Långsjö

Örby

Talkrogen

Hagsätra

Högdalen

229

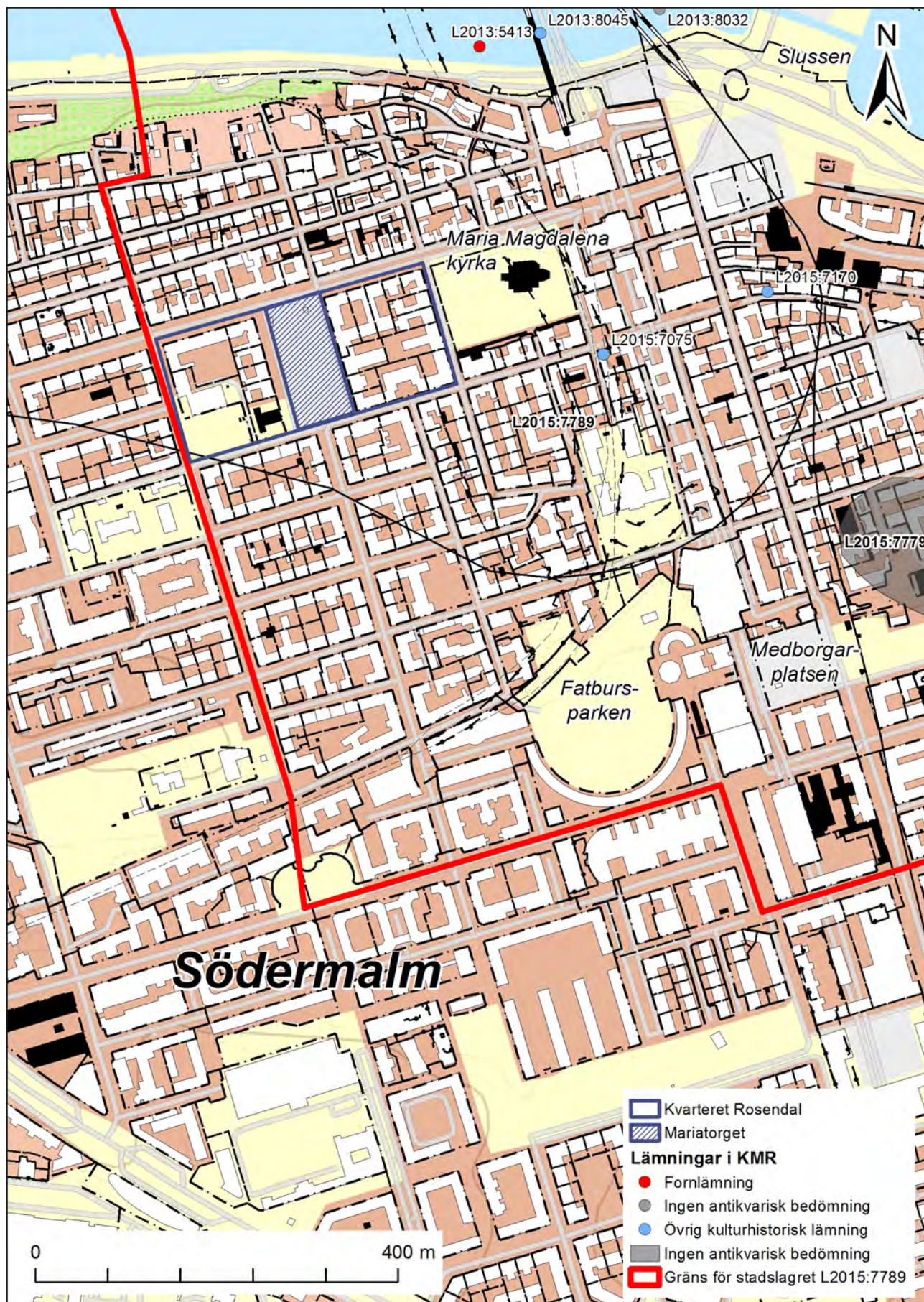
SAMMANFATTNING

Arkeologgruppen AB har genomfört en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning inom den södra delen av Mariatorget på Södermalm i Stockholm. Parken ingår i stadslagret, L2015:7789. Uppdraget föranleddes av upprustning av parkmiljön och nya kabelsträckningar. Vid fältarbetet grävdes 12 schakt i olika etapper och med olika djup. Lämningar i form av odlingslager avskilda av en grusgång påträffades vid korsningen Sankt Paulsgatan/Mariatorget, samt syllstenar och raseringsmassor efter den brandstation som låg på torget under 1800-talet. Odlingen kan kopplas till den trädgård som legat på platsen under 1700-talet och lagren tyder på att välbevarade trädgårdslämningar kan finnas under parkmarken.

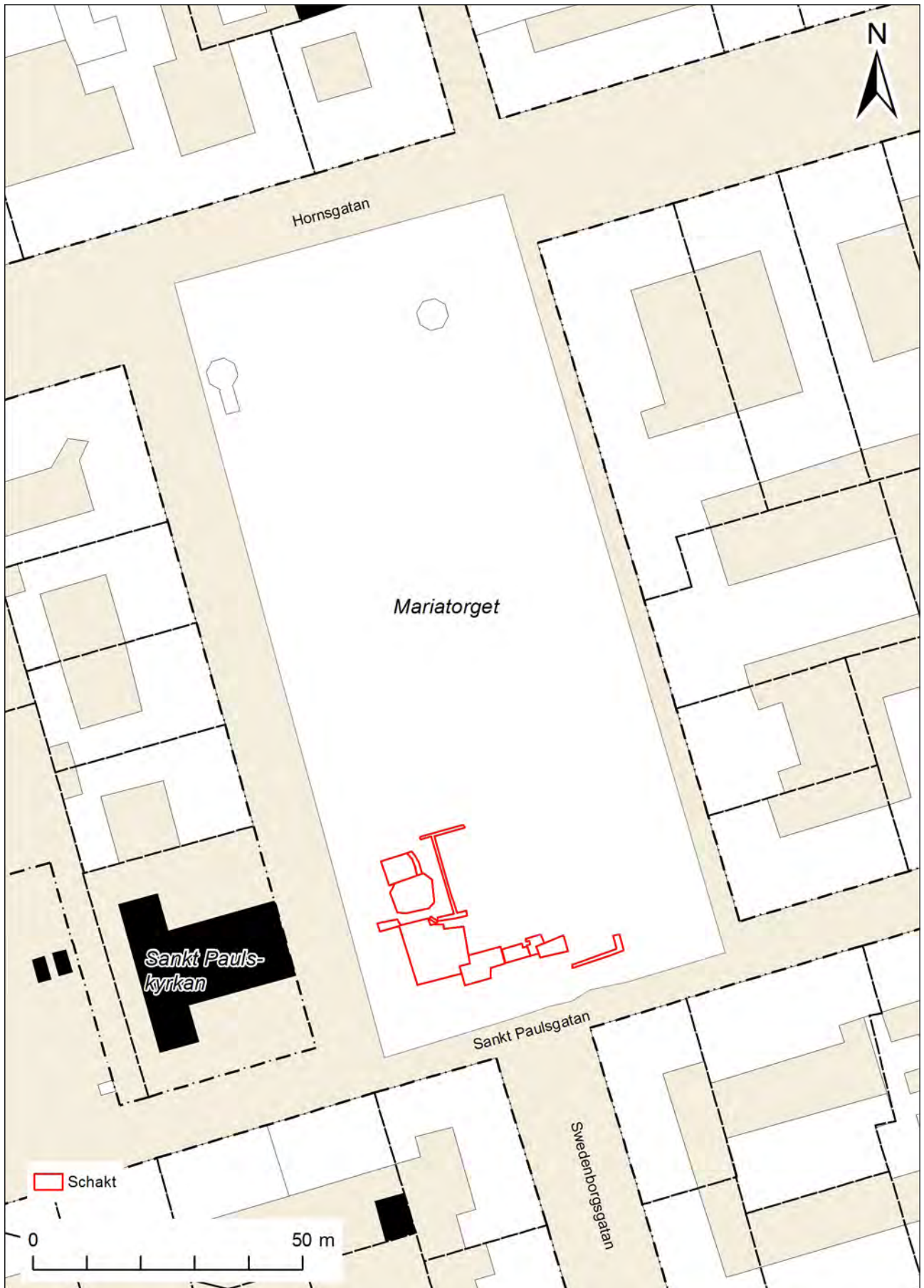
Figur 1, föregående sida. Översiktskarta över Stockholm med platsen för uppdraget markerat med svart cirkel. Stockholms stadslager är markerat med rött. Skala 1:50 000.

Figur 2. Översiktsskarta över centrala Södermalm. Skala 1:6 000.

Figur 3. Karta över Mariatorget med schakten markerade i rött. Skala 1:1 000.

INLEDNING

I samband med upprustning av Mariatorget på Södermalm i Stockholm har Arkeologgruppen AB genomfört en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning. Beslutande i ärendet var Länsstyrelsen i Stockholms län. Uppdraget bekostades av Stockholms stad.

BAKGRUND OCH KULTURMILJÖ

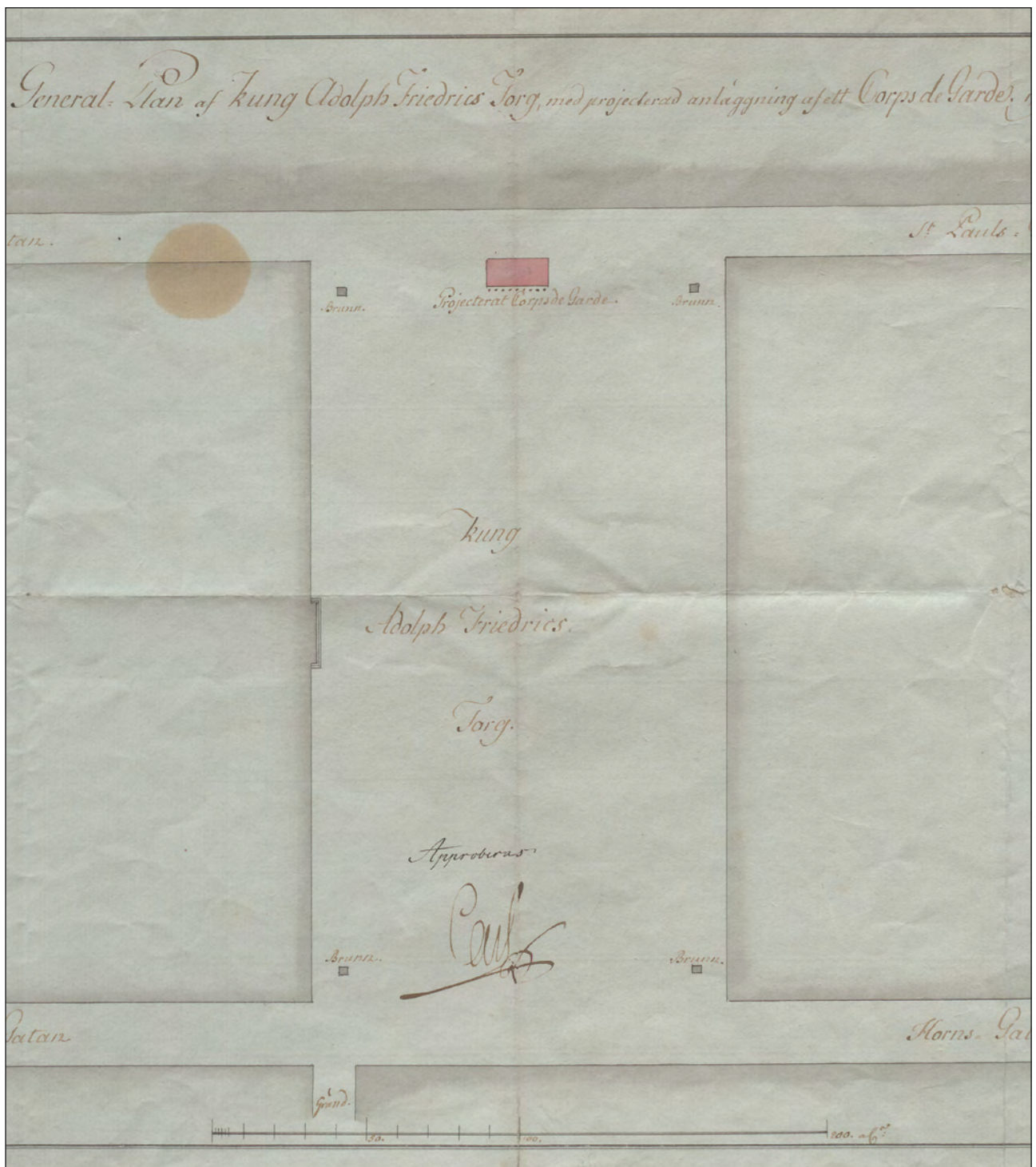

Torg och park, 1760-tal till idag

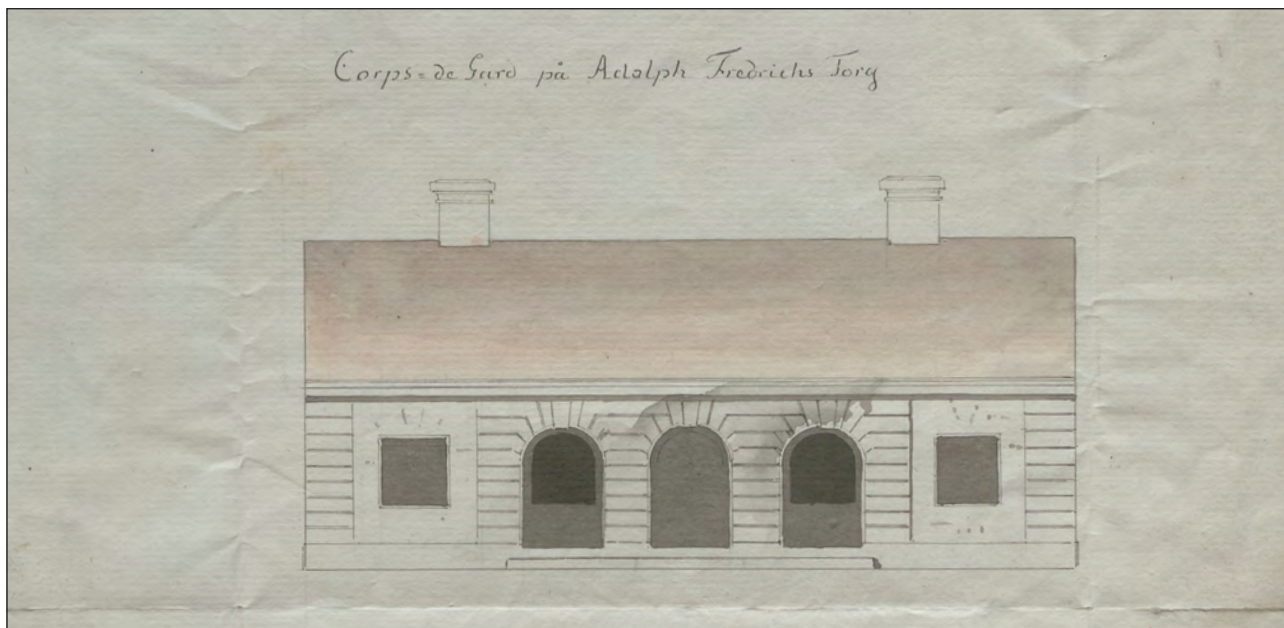
Mariatorget får sitt nuvarande namn på 1950-talet, när tunnelbanan dras fram genom Södermalm. Torget gick tidigare under benämningen Adolf Fredriks torg och namnbytet motiverades med att man ville undvika sammanblandning med Adolf Fredriks kyrka på Norrmalm. Torget lades ut efter den stora Mariabranden år 1759 som förstörde stora delar av bebyggelsen inom den här delen av Södermalm. Den yta som skulle bli torg nåddes däremot inte av lågorna. Till en början var här endast en stor grusad yta som kallades både Nya torget och Hornstorget. Namnet Adolf Fredriks torg tillkom i slutet av 1760-talet, med villkor från kung Adolf Fredrik att torget inte längre skulle användas för avrättningar. Torget nyttjas därefter regelbundet som marknadsplats men också som exercisplats och skådeplats för hästkapplöpningar, parader och tornerspel (Hellbom & Gullers 1996). I torgets södra del, vid Sankt Paulsgatan (där Swedenborgsgatan möter idag), uppförs under 1790-talet ett Corps de Garde, ett vakthus som inhyste brandredskap samt våg- och mätarhus (Situationsplan, kv. Rosendal. 1793. Stockholm stadsarkiv).

Under 1880-talet får platsen sitt parkliknande utseende, inspirerad av grönskande europeiska stadsparker. Samtidigt flyttar brandkåren år 1886/87 till Hornsgatan och den gamla brandstationen rivs (Röde hanens arkiv). Under tidigt 1900-tal rustas parken ytterligare och fontänen med Tors fiske kommer på plats. Parkytan breddas mot både Hornsgatan och Sankt Paulsgatan och de kvarvarande ytorna avsedda för torghandel försvinner. Alléerna förlängs då nya träd planteras. De raka mittgångarna som delar in parken i fyra delar tillkommer på 1950-talet (Mariatorget – program för upprustning).

Figur 4. Situationsplan över Adolf Fredriks torg med projekterat Corps de Garde vid Sankt Paulsgatan. Notera att norr är nedåt i bild. Beskuren. Stockholms stadsarkiv.

Figur 5. Fasadritning, Corps de Garde vid Sankt Paulsgatan. Beskuren. Stockholms stadsarkiv.

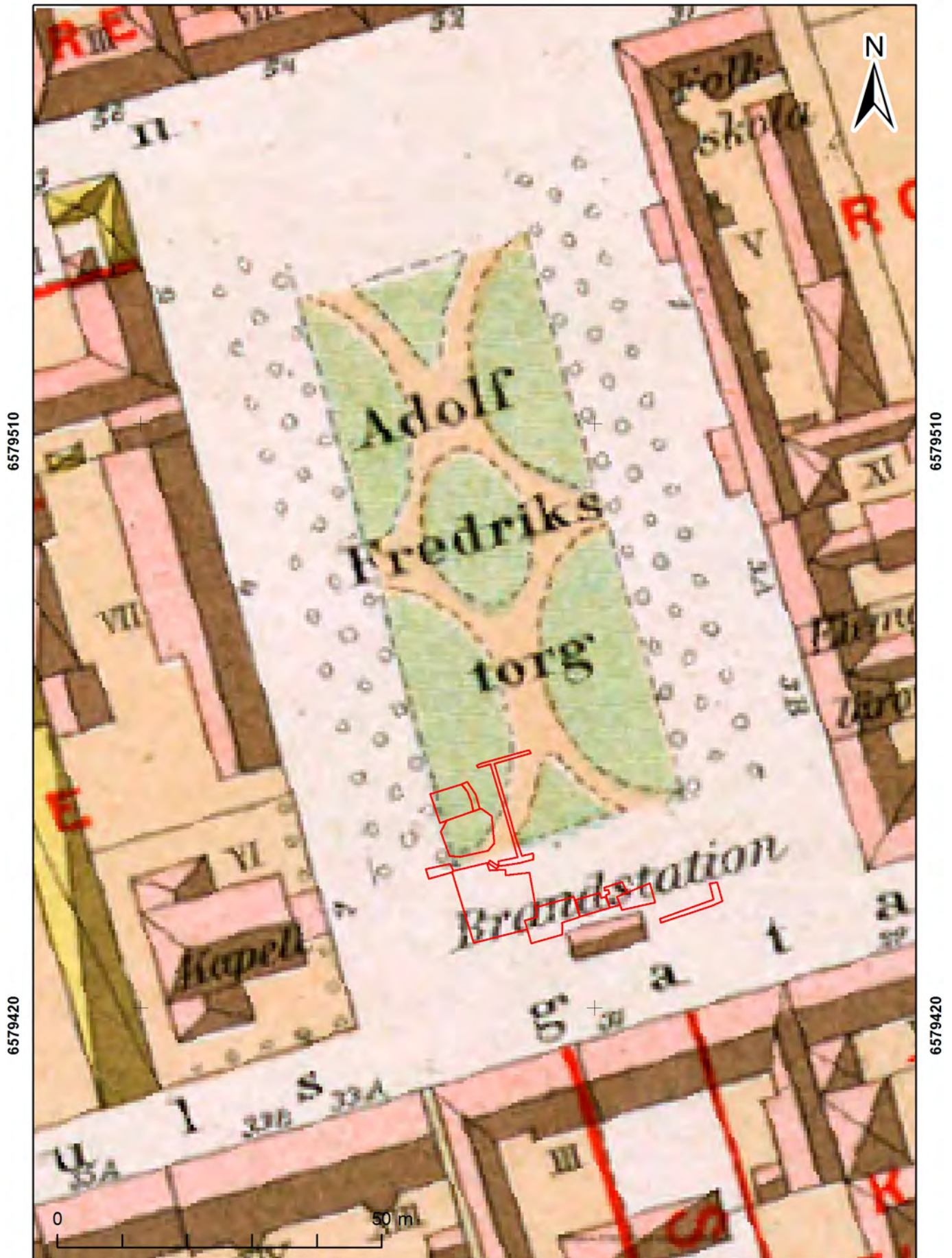

Figur 6. Adolf Fredriks torg, fotograferat från Hornsgatan i juli år 1883. Brandstationen markerad med röd pil. Foto: C. P. Löfman. Stockholms stadsmuseum.

674250

674320

Figur 7. Adolf Fredriks torg på 1885 års karta över Södermalm med schakten markerade i rött. Skala 1:800.

Malmgård och trädgård

Tiden innan Mariabranden och torgets anläggande är mer okänd. Undersökningsområdet ligger inom det som vid stadsregleringen på 1640-talet blev ett stadskvarter, Rosendal. Idag är kvarteret uppdelat i två mindre kvarter, Rosendal mindre respektive Rosendal större, åtskilda av Mariatorget. Det som idag är park utgjordes på 1600-talet av två kvarterstomter, en i norr och en i söder, och undersökningen berörde tomten i söder. I Holms tomtbok från 1679 uppges den tillhöra grevinnan Maria Sofia de la Gardie och beskrivs som "trädgård vid malmgård". De la Gardie var en av 1600-talets mest inflytelserika personer och största godsägare. Hon var bosatt på Tyresö slott, söder om Stockholm.

I mantalslängden från 1676 finns inga tomtnummer utskrivna, endast tomtägarna och de mantalsskrivna finns upptagna kvartersvis. Grevinnan de la Gardies tomt beskrivs som "egen gård" men ingen är bosatt här. Mellan 1702 och 1721 har tomten nummer 133 i längderna, därefter 119. År 1702 anges att i grevinnan de la Gardies gård bor numera smeden Jonas Jönsson tillsammans med trädgårdsmästare Lars Nilssons änka Anna.

I nästkommande längd från år 1711 uppges att grevinnans gård och tomt står öde men i en mindre byggnad bor trädgårdsmästaren Anders Andersson. Han betalar hyra för trädgården till assessorn Lagerkrook. På tomten är också Jonas Persson och hans dotter skrivna.

I Stadsarkivets fastighetsregister finns en uppgift om att tomten år 1721 är inköpt, dels via bankauktion, dels av auditör Anders Carl Ehrenfelt. Året därpå säljs tomten till justitieborgmästaren Peter Aulævill. Han själv är dock inte bosatt här. Det är runt den här tiden som numreringarna görs om och från och med nu har tomten nummer 119. År 1721 är sista gången som grevinnans gård omnämns i mantalslängderna, därefter omtalas endast en enklare träbyggnad som inhyser en trädgårdsdräng eller trädgårdsmästare. År 1760 står kämnären Axel Aulævill som ägare. Huset är obebott men trädgården är uthyrd. Tio år senare uppges att tomten hör till Adolf Fredriks torg.

Figur 8. Situationsplan över kvarteret Rosendal år 1762, inför anläggandet av nuvarande Mariatorget. De tjockare linjerna är tomtgränser, de tunnare är den tilltänkta torgytan. Aulævillska trädgården markerad i rött. Observera att norr är nedåt i bild. Stockholms stadsarkiv.

Tidigare arkeologiska insatser

Relativt få arkeologiska undersökningar har gjorts i den här delen av Södermalm. I modern tid har den mest omfattande undersökningen utförts i kvarteret Rosendal mindre, inom en yta som motsvarar granntomten till tomt 133/119 (Hållans Stenholm & Lindeblad 2023, Runer 2019). Här påträffades lämningar från mitten av 1500-talet och framåt. De äldsta lämningarna hör till tiden innan stadsregleringen på 1640-talet och utgjordes av inhägnade kålgårdar. Under 1600- och 1700-talen nyttjades tomten både för trädgårdsodling och för bryggeriverksamhet då en bryggarfamilj flyttar in. År 1796 såldes verksamheten och under 1800-talet anlades ett garveri som troligen har återanvänt bryggeriets produktionsanläggning (Hållans Stenholm & Lindeblad 2023).

I stadsarkeologiskt register (SR) framgår att ett ledningsschakt har grävts längs Mariatorgets östra allé. Det enda äldre skiktet som påträffades var en kullerstensläggning som framkom på 0,4 meters djup. Cirka 1 kvadratmeter av stenläggningen var bevarad inom schaktet. Beläggningen kunde inte dateras närmare (Fennö 2005, SR1068). Ytterligare ett ledningsschakt grävdes i januari 2011, denna gång i gatan på torgets östra sida. I schaktväggen dokumenterades kulturlager varav ett tolkades som ett brandlager från Mariabranden år 1759. Dessutom noterades två möjliga skikt av torgbeläggning (Wendesjö 2011, SR1171/SR1084).

Den närmast belägna undersökningen gjordes i torgets södra del år 1934. Dokumentationen är knapp men i schaktet ska en gråstensmur på en rustbädd av tvärgående stockar ha påträffats på cirka 1,5 meters djup. Ytterligare murrester framkom även i ett schakt i gatan utanför Sankt Paulskyrkan. Murens norra sida var putsad (SR579).

SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR

Syftet med undersökningen är att med ett vetenskapligt arbetssätt dokumentera de lämningar som eventuellt framkommer i schakten.

METOD OCH GENOMFÖRANDE

Fältarbetet genomfördes i samband med ordinarie schaktning i det sydvästra hörnet av parken, där en lekplats skulle installeras. Entreprenören efterfrågade även arkeologisk övervakning inom alla ytor där schaktdjupet översteg 0,4 meter, vilket innebar en par mindre ledningsschakt utanför parkytan. De övervakade schakten och deras djup redovisas i figur 9. Majoriteten av schakten grävdes med grävmaskin med planskopa. Inom mindre ytor, framför allt i

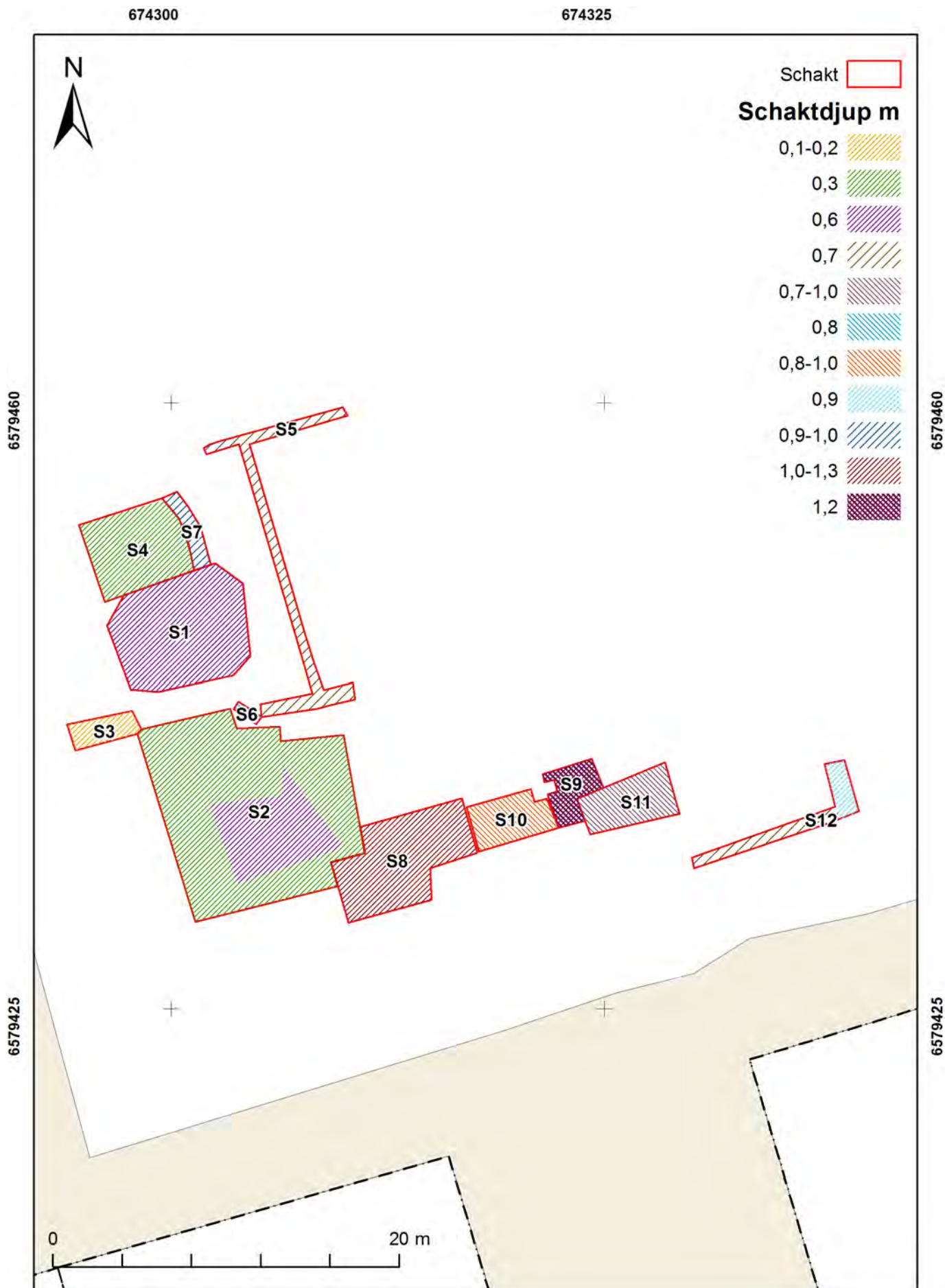
schakt 2, användes grävsug för att inte skada trädens rotsystem. Eftersom arbetena utfördes i etapper grävdes schakten vid olika tillfällen, hela den schaktade ytan var alltså inte frilagd samtidigt.

Alla anläggningar och schakt dokumenterades skriftligt och fotograferades. Majoriteten är inmätta med RTK-GPS, viss manuell inprickning av schakt har gjorts med stöd av inmätningarna. Trots stadsmiljön fungerade GPS:en bra i den öppna parken.

Vid undersökning av de odlingslager som påträffades grävdes dessa med maskin ner till en nivå där klart recenta föremål inte längre förekom. De begränsade ytorna innebar stora svårigheter att bedöma lagrens ålder. Massorna var dessutom omgrävda och omrörda, vilket innebar att exempelvis plast och ölburkar påträffades tillsammans med keramik från 1700-talet. När önskat schaktdjup nåddes grävdes ett antal grunda grävrutor i lagren. Ingenstans grävdes odlingslagren igenom och äldre skikt kvarligger under den nya lekparken.

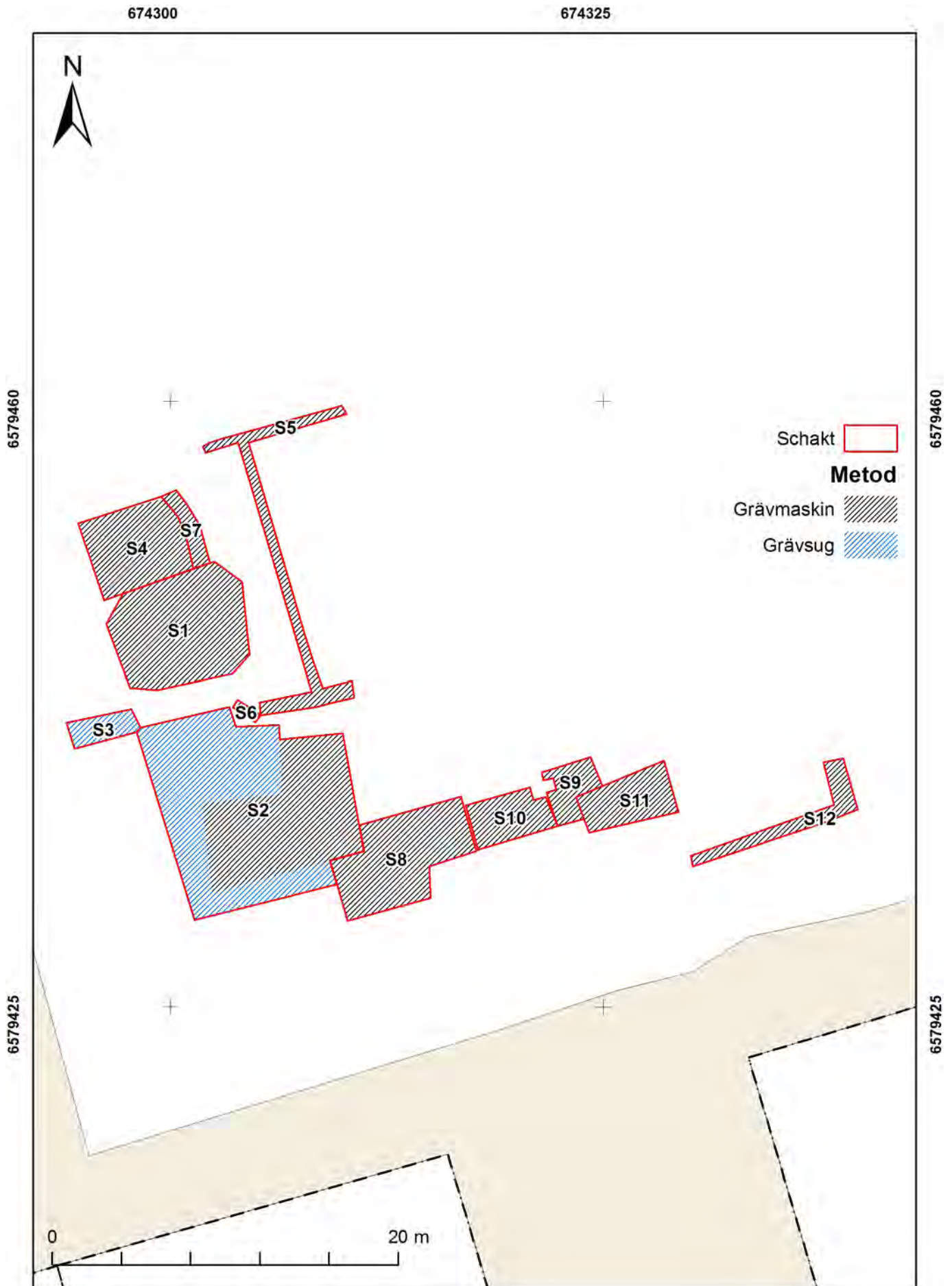
Ett antal jordprover insamlades från de olika nivåerna i odlingslagren. De prover som skickades för makroskopisk analys var de som togs i schaktbotten, där risken för modern kontaminering var som minst. Se *Tolkning* för vidare diskussion kring proverna.

Ett representativt fyndmaterial från odlingslagren samlades in. Då majoriteten är sentida har fynden kasserats efter avslutad undersökning.

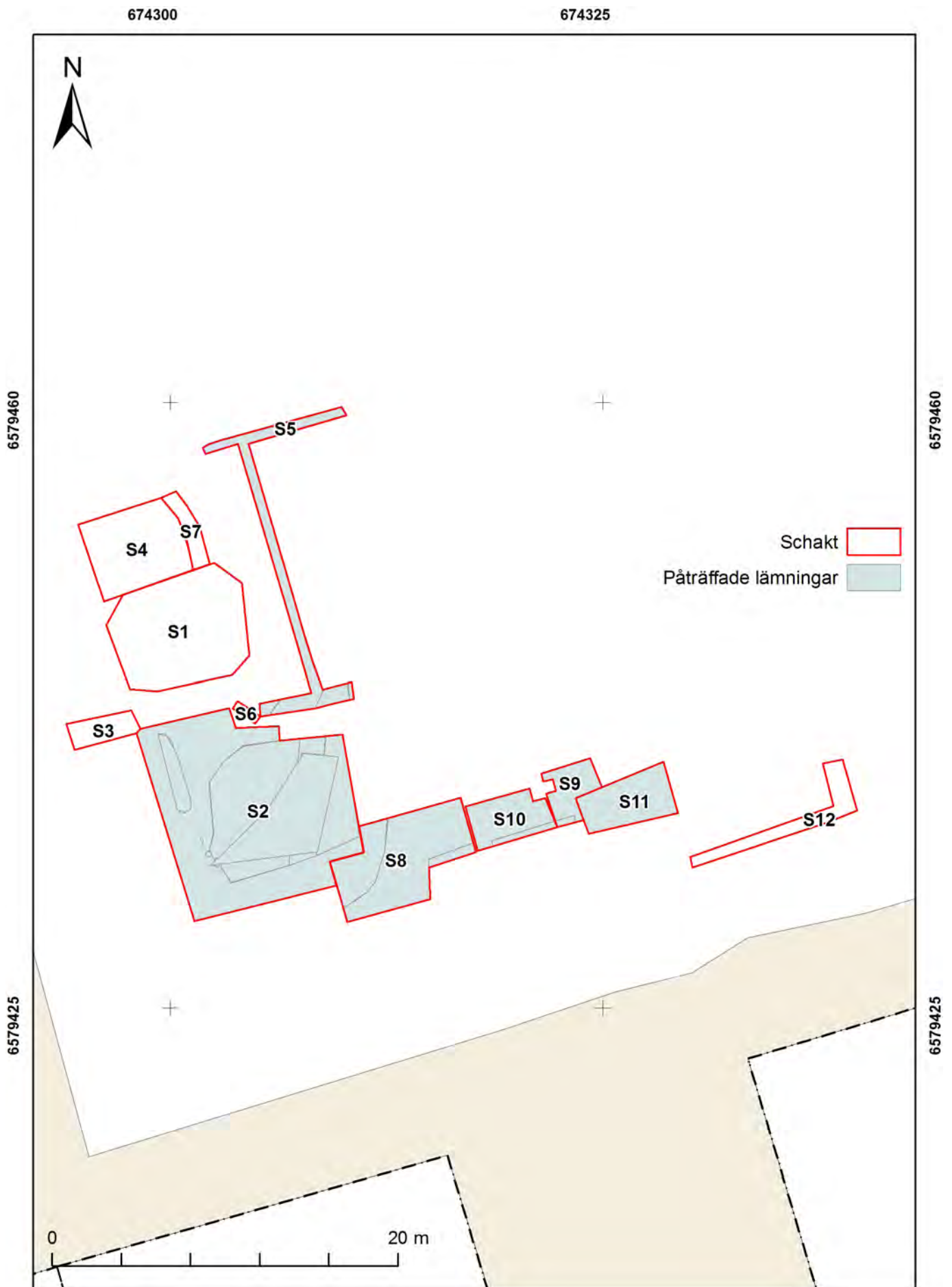

Figur 9. Plan som visar schaktdjupet i de olika schakten. Skala 1:300.

Figur 10. Plan som visar de grävmetoder som användes vid undersökningen. Skala 1:300.

Figur 11. Schaktplan samt de anläggningar som beskrivs i rapporten. Skala 1:300.

RESULTAT

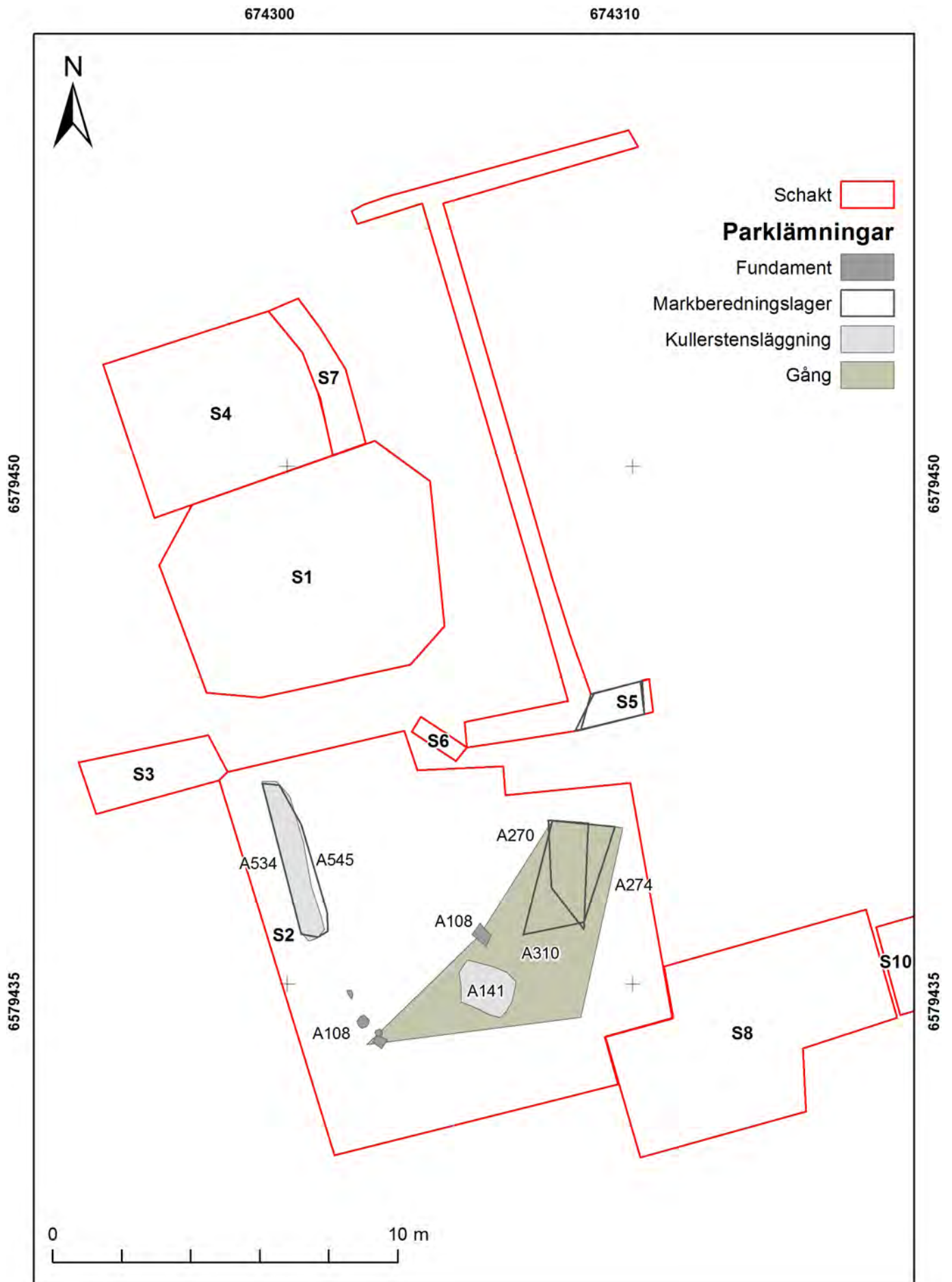
Totalt grävdes 12 schakt, med varierande djup (se figur 9), motsvarande 287 kvadratmeter. Lämningar påträffades framför allt i schakt 2, men också i schakt 5, 8, 9, 10 och 11. I övriga schakt framkom endast fyllnadsmassor. Lämningar från tre faser påträffades: parklämningar från tidigt 1900-tal, raseringsmassor och en syll från 1800-talets brandstation och äldre odlingslager som undersöktes mycket sparsamt. Vid undersökningen var det mycket svårt att skilja äldre och yngre skikt eftersom man vid sentida parkarbeten grävt och rört om i lagren. Flera störningar och nedgrävningar hade återfyllts med samma material vilket innebar att det var mycket svårt att skilja på äldre skikt och nyare störningar inom den begränsade ytan. De sentida lämningarna beskrivs översiktligt nedan.

1900-TALETS PARK

Lämningarna utgjordes framför allt av trasiga stenläggningar med kullersten (A141, A534) som ingått i ett parkstråk (A310) samt fundament av sten (A108) till ett lågt staket som inramat grönytorna i parken. Riktningen på grusgången stämmer väl överens med foton från tiden. Ytbeläggningen var inte helt bevarad men parkstråket gick att följa i de underliggande markberedningslagren, bestående av olika skikt av silt och lera, A270 och A274. Gången och staketet togs bort vid en omformning av parken under 1950-talet.

Figur 12. Stenläggningen A534. Foto från söder.

Figur 13. Plan över de anläggningar som hör till det tidiga 1900-talet. Skala 1:150.

Figur 14. Adolf Fredriks torg kring förra sekelskiftet, fotograferat från Sankt Paulsgatan. Stockholms stadsmuseum.

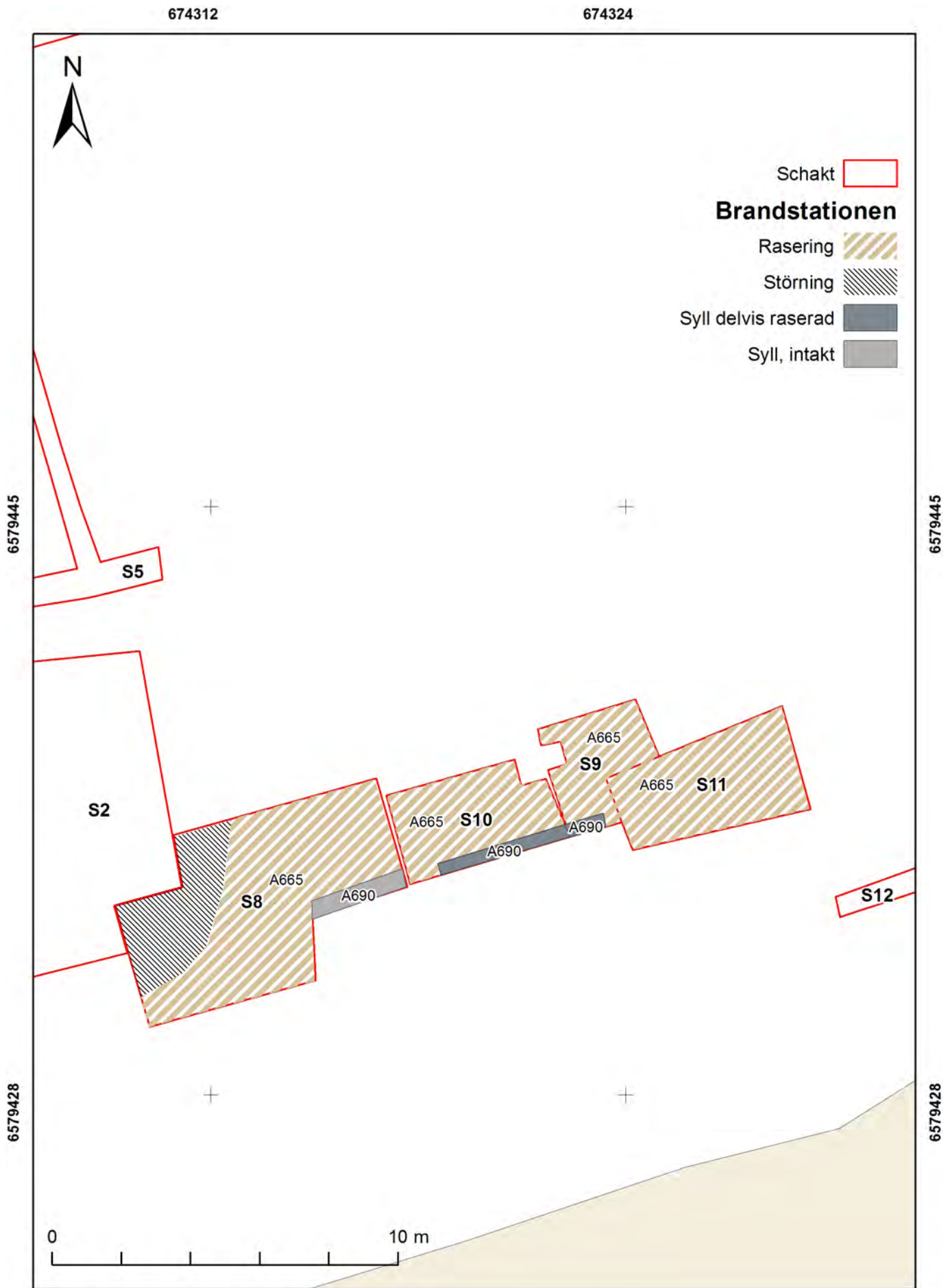
1800-TALETS BRANDSTATION

I parkens södra del, där Swedenborgsgatan möter upp, påträffades raseringslager och lösa syllstenar i schakten. Troligen är det resterna efter det vakthus som uppfördes här vid sekelskiftet 1700/1800. Raseringsmassorna utgjordes främst av tegelkross, grus och löst liggande natursten, vilka troligen hör till den rivna syllen. Flera sentida ledningsdragningar och fundament till olika parkinstallationer påträffades i schakten. I schaktväggen i S8 framkom tre syllstenar, A690, som troligen ligger *in situ* och tillhör byggnadens norra vägg. Stenarna kunde lämnas och täcktes över. Syllen var även synlig i den södra schaktväggen i schakt 9 och 10, men här var några av stenarna rubbade ur sitt ursprungliga läge. I samtliga av schakten 8, 9, 10 och 11 påträffades raseringsmassor (A665) som kan härröra från rivningen av brandstationen år 1886–87. Några rester av den mur med rustbädd som påträffades 1934 hittades inte.

Figur 15. Syllstenarna A690 i S8 som troligen ligger *in situ*. Foto från nordväst.

Figur 16. Plan över de anläggningar som kan knytas till 1800-talets brandstation. Skala 1:150.

1700-TALETS TRÄDGÅRDSODLING

I den djupschaktade delen av schakt 2, vilket motsvarar en yta om cirka 25 kvadratmeter, påträffades två odlingslager, A130 och A159, åtskilda av en grusgång, A278. Lämningarna är i princip bara frilagda och dokumenterade i plan eftersom schaktet inte skulle grävas djupare. I odlingslagren grävdes grävruator och jordprover samlades in för analys. Omrörd odlingsjord påträffades även i schakt 5, vilket kan innebära att ostörda nivåer återfinns djupare ner. Grusgången A278 hade en något skiftande sträckning jämfört med parkstråket och gick nästintill i nord-sydlig riktning. Initialt tolkades den som en del av markberedningslagren för 1900-talets parkstråk men i och med att en större yta frilades i schakt 2 var det tydligt att grusgången hade en annan riktning än parkstråket. I hela schakt 2 fanns flertalet störningar och yngre nedgrävningar som återfyllts med äldre massor. Det var därför mycket svårt att skilja yngre nivåer från äldre.

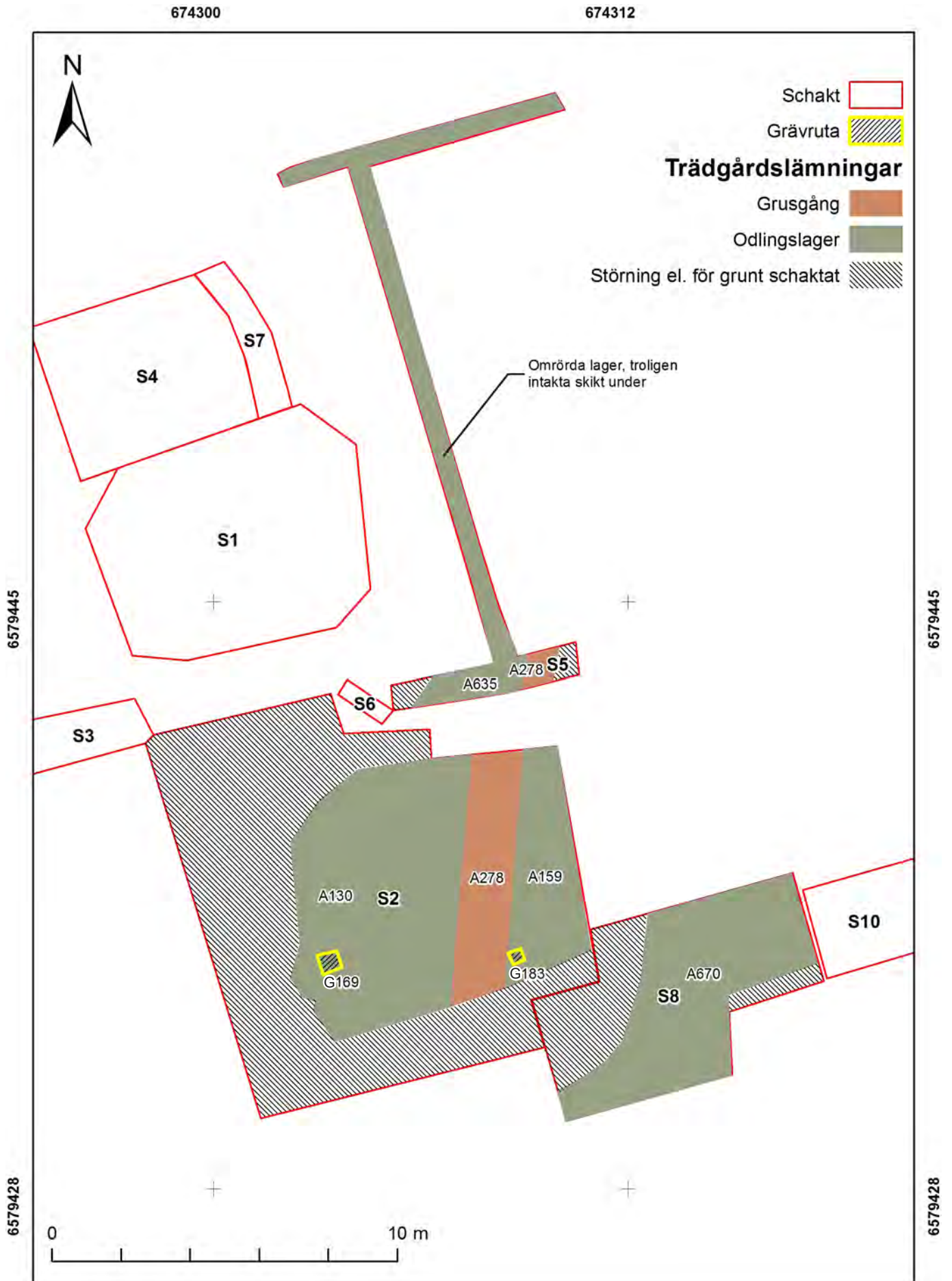
Odlingslagren A159 och A130 var i färg och innehåll mycket lika varandra. Inget av dem är grävda i botten och de fortsätter utanför schaktet både i utsträckning och djup. Båda lagren framkom på cirka 0,3 meters djup och gick att följa till schaktbotten på 0,6 meter. Överst i lagret förekom tydligt moderna föremål, såsom plast och aluminiumburkar. Lagren var mycket homogena och inga skikt kunde urskiljas. Grusgången A278 skiljer odlingsbäddarna åt. Gången var 1,3 meter bred och belagd av rödbrunt småkornigt grus, blandat med sand och småsten. Materialet påträffades även i botten av schakt 5. Här var grusgången skuren av en störning i väster. Grusgången och odlingslagren kvarligger på 0,6 meters djup. Möjligen finns en fortsättning på trädgårdslämningarna i schakt 8, där ett liknande lager (A670) påträffades i botten, på cirka 1,3 meters djup.

Två prover, insamlade från grävruator i respektive lager, har analyserats. Båda proverna visade på relativt likartat innehåll, se tabell 1. Bland de arter som kan tolkas som odlade dominerar tobak.

Figur 17. Schakt 2 från söder. Grusgången A278 kan anas centralt i schaktet.

Figur 18. Plan över de anläggningar som kan knytas till 1700-talets trädgårdsodling. Skala 1:150.

Tabell 1. Odlingslagrens växtfossila innehåll, se även bilaga 3. Den makroskopiska analysen är utförd av Jens Heimdahl, Arkeologerna vid Statens historiska museer. I tabellen har materialet som inte är fröer/frukter kvantifierats enligt en grov relativ skala om 1–3 punkter, där 1 punkt innebär förekomst av enstaka (ca 1–5) fragment i hela provet. 2 punkter innebär att materialet är vanligt – att det i stort sett hittas i alla genomletningar av de subsamplingsar som görs. 3 punkter innebär att materialet är så vanligt att de kan sägas vara ett av de dominerande materialen i provet och man hittar det var man än tittar. Siffrorna för makrofossil anger antalet räknade fröer/frukter. Allt frömateri i dessa prover var oförkolnade (Heimdahl, bilaga 3, se sida 36).

Makroskopisk analys		A130	A159	
Fragmenterade material	Vedartade växter	Obränd träflis och bark	••	
	Förkolnade vedartade växter	Träkol	••	•••
	Vegetabiliskt köksavfall	Hasselnötsskal	•	
	Animaliskt köksavfall	Fiskben och -fjäll	••	••
		Abborrfjäll	•	•
		Sill/strömning	••	
	Övrigt	Fönsterglas		•
Äng	Daggkäpa		1	
Ogräs	Skelört			1
	Svinmålla-typ		29	15
	Blå-/Rödmålla			1
	Lönmålla			1
	Trampört			7
	Brännässla			1
Bär	Hallon		28	6
Odlat	Virginiatobak		12	2
	Äkta fläder		2	1
Importerat	Russin		2	

674250

674320

Figur 19. Schaktens läge i förhållande till situationsplanen från år 1762. Skala 1:1 000.

Figur 20. Ett representativt urval av fyndmaterialet från odlingslagret A130.

TOLKNING

De odlingslager som påträffades i schakt 2 ligger i den delen av parken som utgjordes av torgyta fram till 1900-talets början. Stenläggningen A141/A534 hör med stor sannolikhet till 1800-talets och det tidiga 1900-talets torgbeläggning. Fundamenten A108 hör till 1900-talets låga parkstaket som syns på fotografier från tiden, se figur 14. Omdaning och förlängning av parken förklarar de omgrävda lagren. Att ingen sentida bebyggelse stått här, utöver brandstationen, kan innebära att välbevarade trädgårdslämningar finns kvar under dagens parkmark.

En mycket begränsad del av 1700-talets trädgårdsanläggning frilades. Enligt situationsplanen över kvarteret Rosendal (se figur 8 och 19), från år 1762, är Aulævills tomt ungefär 8 500 kvadratmeter stor. Den djupgrävda delen i schakt 2 uppgick till cirka 25 kvadratmeter, vilket inte ens motsvarar en halv procent av tomtytan. Undersökningen indikerar ändå på en strukturerad odling, med odlingsbäddar åtskilda av gångar. I båda bäddarna har det odlats tobak, se bilaga 3. Det material som tolkas som gödsel utgörs av köksavfall, i form av fiskrens och hasselnötsskal, samt latrinavfall, vilket möjligen kan säga något om hushållets konsumtion. I proverna saknades innehåll som indikerar bevattning, vilket inte behöver utesluta att bevattningssystem funnits i trädgården. På granntomten förekom spår av bevattning i 36% av proverna (Hållans Stenholm & Lindeblad 2023:105). I den västra odlingsbädden, i lagret A130, fanns även inblandning av träflis, bark och träkol vilket pekar på jordförbättring.

Det finns en diskrepans mellan fyndmaterialet i lagren och det växtfossila innehållet. Utifrån det vi vet om kvarterets historia så bör odlingen ha upphört helt år 1770 och därefter har tomten utgjort torgyta fram till tidigt 1900-tal. Förekomsten av 1800-talsföremål i lagren visar att undersökningen inte nådde ner till orörda skikt i odlingen, vilket blir en källkritisk aspekt för tolkningen. Det generella skicket på fynden var dåligt och föremålen var väldigt fragmenterade. Majoriteten kan tänkas ha utgjort avfall som följt med i gödningen. Det växtfossila materialet, framför allt tobaken, pekar på en datering till 1700-talet.

UTVÄRDERING AV RESULTATEN I FÖRHÅLLANDE TILL UNDERSÖKNINGSPLANEN

Syftet med undersökningen var att med ett vetenskapligt arbetssätt dokumentera de lämningar som framkom i schakten. Resultatet från undersökningen visar att bevarade trädgårdslämningar från 1700-talet finns bevarade under parkmarken.

TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Län	Stockholm
Kommun	Stockholm
Landskap	Södermanland
Socken	Stockholm
Fastighet	Södermalm 4:1

Fornlämningsnummer	L2015:7789
Lämningstyp	Stadslager
Datering	Historisk tid

Typ av undersökning	Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning
Länsstyrelsens beslutsdatum	2023-05-24
Länsstyrelsens diarienummer	431-24439-2023
Uppdragsnummer i Fornreg	202300695
Arkeologgruppens projektnummer	P23030

Projektledare	Rasmus Ohlsson
Fältpersonal	Rasmus Ohlsson, Sabina Larsson, Annica Ramström, Agnes Dahlén
Underkonsulter	Jens Heimdahl, Arkeologerna vid Statens historiska museer
Undersökningstid	Vår och sommar 2023
Undersökt yta	287 m ²
Inmätningsteknik	RTK-GPS & manuell inmätning
Koordinatsystem	SWEREF 99 TM
Höjdsystem	RH 2000

Arkiv

Arkivmaterial förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Digitalt arkiv

Digitala data förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Fynd

Efter avslutad undersökning har fynden kasserats.

REFERENSER

- Fennö, H. 2005. *Mariatorget*. Arkeologisk undersökning 2003. SR1068. Stockholms stad, Södermalm, RAÄ 103. Stockholms stadsmuseum, Kulturmiljöavdelningen. Arkeologisk rapport 2005:11
- Hellbom, T. & Gullers, P. 1996. *Stockholm – om livet på torgen*. GullersBild Uppsala.
- Hållans Stenholm, A-M. & Lindeblad, K. 2023. *Trädgårdar, bryggeri och garveri – i kvarteret Rosendal Mindre på Södermalm*. Arkeologisk undersökning. Stockholms län, Uppland, Stockholms stad, kvarteret Rosendal Mindre, fastighet Södermalm 4:1, fornlämning L2015:7789. Arkeologerna vid Statens historiska museer rapport 2023:110
- Runer, J. 2019. *Rosendal mindre*. Arkeologisk kontroll och förundersökning. Södermanland, Stockholms län, Stockholms kommun, kvarteret Rosendal mindre, fastigheten Södermalm 4:1, fornlämning L2015:7789. Uppdrag arkeologi rapport 2019:21
- Wendesjö, J. 2011. *Mariatorget*. Arkeologisk förundersökning. SR1084. Stockholms stad, Södermalm. RAÄ 103. Stockholms stadsmuseum rapporter 30.

Arkivmaterial

RÖDE HANENS ARKIV – STOCKHOLMS BRANDFÖRSVARS HISTORIA
Verksamhetsberättelser, Stockholms stads brandväsende. 1882–1887

<http://www.rodehanenstockholm.se/sthlm-brandkar-1875-1899> (2024-02-15)

RIKSARKIVET

MANTALS- OCH KRONOTAXERINGSLÄNGDER I STOCKHOLMS STAD

Hela staden

1676, SE/SSA/0031/06/G 1 BA/G 1 BA:5/1

Maria inre

1711, SE/SSA/0031/06/G 1 BA/G 1 BA:10/15

1730, SE/SSA/0031/06/G 1 BA/G 1 BA:13/4

1755, SE/SSA/0031/06/G 1 BA/G 1 BA:20/10

1760, SE/SSA/0031/06/G 1 BA/G 1 BA:21/12

1770, SE/SSA/0031/06/G 1 BA/G 1 BA:23/12

1790, SE/SSA/0031/06/G 1 BA/G 1 BA:25/12

Maria inre och västra

1739, SE/SSA/0031/06/G 1 BA/G 1 BA:16/1

1740, SE/SSA/0031/06/G 1 BA/G 1 BA:17/6

Maria församling

1702, SE/SSA/0031/06/G 1 BA/G 1 BA:8/1

STOCKHOLMS STADSARKIV

GAMLA RITNINGSSAMLINGEN

Figur 4. Situationsplan, kv. Rosendal. 1793. "Generalplan af Kung Adolph Fredrics Torg med projecterad anläggning af ett Corps de Garde. 1793". Arkitekt Erik Palmstedt. SE/SSA/0085/J1/GS 150:1-10 GS 150:5

Figur 5. Fasadritning, planritning. Corps de Garde vid Sankt Paulsgatan, Adolf Fredriks torg. Arkitekt Carl Christoffer Gjörwell. SE/SSA/0085/J1/GS 150:1-10 GS 150:7

Figur 8. Situationsplan, kv. Rosendal. 1762. Situationsplan utvisande bryggare Hessels tomt, sekr. Bellmans tomt, kassör Gottmans och Dauers trädgårdar, Aulevilkska och Buschs trädgårdar, kapten Ahlströms samt bryggare Siverts tomter vid Nya Torget. Arkitekt Johan Eberhard Carlberg. SE/SSA/0085/J1/GS 150:1-10 GS 150:4

FASTIGHETSREGISTRET

Maria församling, fastigheten Rosendal större 119

STADSARKEOLOGISKT REGISTER

<https://stadsarkeologisktregister.stockholm.se/>

- *SR579*
- *SR1068*
- *SR1171*

Webbmaterial

Mariatorget. Program för upprustning 2022. Land Arkitektur, Stockholm stad. <https://edokmeetings.stockholm.se/welcome-sv/namnder-styrelser/sodermalms-stadsdelsnamnd/mote-2023-03-23/agenda/bilaga-1-sod-20221200pdf?downloadMode=open>

Bildmaterial

STOCKHOLMS STADSMUSEUM

Figur 6. Adolf Fredriks torg från Hornsgatan. Fotograf: C. P. Löfman, juli 1883. Gråarksamlingen. Dokument-ID graark_10000347. CC BY-NC-SA. [https://digitalastadmuseet.stockholm.se/fotoweb/archives/5013-S%C3%A4rskilda-samlingar-\(Gr%C3%A5ark-mm\)/Gr%C3%A5ark/1/10000347.jpg.info](https://digitalastadmuseet.stockholm.se/fotoweb/archives/5013-S%C3%A4rskilda-samlingar-(Gr%C3%A5ark-mm)/Gr%C3%A5ark/1/10000347.jpg.info) 2024-02-28

Figur 13. Adolf Fredriks torg, fotograferat från Sankt Paulsgatan. Gråarksamlingen. Dokument-ID graark_10000341. CC BY-NC-SA. [https://digitalastadmuseet.stockholm.se/fotoweb/archives/5013-S%C3%A4rskilda-samlingar-\(Gr%C3%A5ark-mm\)/Gr%C3%A5ark/1/10000341.jpg.info](https://digitalastadmuseet.stockholm.se/fotoweb/archives/5013-S%C3%A4rskilda-samlingar-(Gr%C3%A5ark-mm)/Gr%C3%A5ark/1/10000341.jpg.info) 2024-02-28

BILAGOR

Bilaga 1. Schakttabell

S-nr	Storlek (m)	Djup (m)	Beskrivning	Anläggning
1	8x7	0,6	Sand blandat med makadam. I botten framkom ett mörkare lager av siltig sand med inslag av tegelbrockor och tegelkross. Lagret undersöktes inte.	-
2	11x11	0,3–0,6	En central del i schaktets mitt, ca 6x4 meter stor, djupgrävdes ner till 0,6 meter. I NV delen användes grävsug. Under grästorv och matjord framkom lämningar efter 1900-talets park i form av kullerstensläggningar, en gång och fundament till ett parkstaket. Därunder framkom odlingslager och en grusgång från 1700-talets trädgård. Trädgårdslämningarna kvarligger, endast undersökta i plan.	A108 A130 A141 A159 A270 A274 A278 A310 A534 A545
3	4x1,4	0,1–0,2	Endast grästorv och matjord.	-
4	6x4,5	0,3	Under grästorv och matjord framkom moderna fyllnadsmassor innehållande tegel, bruk, småsten. I schaktbotten framkom ett troligt raseringslager innehållande tegel, bruk och småsten.	-
5	0,5 br 15 + 8 m l	0,7	Ledningsschakt. Under grästorv och matjord var dels fyllnadsmassor, dels omdeponerad odlingsjord, mycket likt odlingslagren i schakt 2. Här påträffades dock plast. Det är möjligt att ostörda nivåer av odlingslagret påträffas djupare ner. Längst i söder framkom grusgången A278 (ej undersökt, endast framrensad) och markberedningslagren A270 och A274. Väster om A278 var tydligt stört, plast hittades strax innan schaktbotten.	A270 A274 A278 A635
6	1,5x0,5	0,9	Förlängning av ledningsschakt. Under grästorv och matjord endast omrörda massor, troligen samma odlingslager som i schakt 2.	-
7	4,5x0,9	0,9–1,0	Under grästorven endast moderna fyllnadsmassor blandat med makadam. I botten framkom ett äldre metallrör.	-
8	8x5	1,0–1,3	Under grästorven och matjord framkom endast raseringsmassor. Längst i väster fanns en nedgrävning med modern fyllning. I östra delen av schaktet fanns uppkastad odlingsjord, troligen från nedgrävningen, över raseringsmassorna. I botten framkom ett troligt odlingslager, A670, som ej undersöktes. I södra schaktväggen, på 0,4 meters djup, framkom sylen A690.	A665 A670 A690
9	3,2x3,2	1,2	Under grästorv och matjord framkom fyllnads- och raseringsmassor. I södra schaktväggen fanns flera stenar som troligen hör till sylen A690.	A665 A690

10	5x2,6	0,8–1,0	Under den grusade vägen framkom endast fyllnads- och raseringsmassor, samt rörledningar. I södra schaktväggen fanns flera stenar som troligen hör till syllan A690.	A665 A690
11	5,3x2,7	0,7–1,0	Under grästorv och matjord endast fyllnadsmassor. Flera ledningar korsar schaktet. Äldre fundament till belysning framkom 1,5 meter in från östra schaktkanten. På 0,7 meters djup framkommer raseringsmassor innehållande tegelbrockor, sten och grus. På 0,9 meters djup framkommer toppen av en huggen sten som kan ha hört till syllan. Stenen kvarligger.	A665
12	12x0,7–1,2	0,7	L-format schakt, delvis grävt under gatstenen i trottoaren. Under 0,2 m asfalt och bärlager är endast sand och grus. I väster finns ett betongfundament. Där schaktet viker av mot norr finns en äldre elledning.	-

GRÄVENHETER

G-nr	Storlek och djup (m)	Beskrivning
G169	1x1, 0,15 m dj	Ruta grävd i lager A130. Lagret ej bottengrävt. Makroprov insamlat i botten.
G183	0,5x0,5, 0,15 m dj	Ruta grävd i lager A159. Lagret ej bottengrävt. Makroprov insamlat i botten.

Bilaga 2. Anläggningstabell

A-nr	Typ	Storlek (m)	Beskrivning	Finns i
108	Fundament	0,3×0,2	Fundament till parkstaket. Natursten med gjutna metallstänger. 1900-tal.	S2
130	Odlingslager	2×2 – ej avgränsat 0,45 tj	Lucker ljusbrun silt med inslag av grus och sand som framkommer på 0,35 meters djup. Homogent. Fynd av keramik, kakel, djurben, glas mm.	S2
141	Stenläggning	1,7×1,3	Rest av bortgrävd stenläggning, endast ett fåtal stenar i ursprungligt läge. Runda, naturstenar 0,10–0,15 m stora. Framkommer på 0,55 meters djup. Troligen samma som A534.	S2
159	Odlingslager	0,3 m tj Ej bottengrävt.	Ljusbrun silt. Framkom på 0,3 meters djup. Översta skiktet, minst 0,2 m, var omrört och innehöll plast, godispapper och aluminiumburkar.	S2
270	Markberedning	0,09–0,12 tj	Lerpackning. Ljusgrå siltig och ren lera.	S2, S5
274	Markberedning	0,12–0,19 tj	Omrört, bitvis varvigt lager av ljusbeige finsand, ljusbrunt grus och ljusbrun silt, samt småsten	S2, S5
278	Grusgång	1,4 br	Framkom på 0,6–0,7 meters djup. Finkornigt grus, blandat med småsten. Endast framtagna i plan, ej undersökt.	S2, S5
310	Gång		Parkstråk från 1900-talets park. Har varit kantad av ett lågt staket, fäst i fundamenten A108. Kan ha varit belagd av stenläggningen A141.	S2
534	Stenläggning	4,4×0,8	Troligen samma som den trasiga stenläggningen A141. Ej borttagen.	S2
545	Sättsand	4,4×0,8	Sättsand till stenläggningen A534. Ej borttagen, ej undersökt.	S2
635	Odlingslager, omrört	0,7 tj	Omrörda odlingslager med inblandning av recenta föremål. Inga säkra äldre skikt hittades men kan finnas djupare ner.	S5
665	Raseringsmassor	0,1–0,2 tj	Tegel, sten, glas mm. Trolig rasering från rivningen av brandstationen.	S8, S9, S10, S11
670	Odlingslager	Ej undersökt	Siltig sand innehållande småsten. Framkom i schaktbotten, ej undersökt.	S8
690	Syll	0,6×0,5×0,4 till 1,1×0,7×0,65	Syllstenar hörande till den gamla brandstationen. Kvarligger.	S8, S9, S10

Bilaga 3. Makroskopisk analys av jordprover från Mariatorget, Stockholm

TEKNISK RAPPORT

Jens Heimdahl, Arkeologerna, SHMM, 2023-11-22

BAKGRUND OCH SYFTE

Under en arkeologisk undersökning vid Mariatorget i Stockholm 2023 (P23030) togs under djupschaktning två jordprover ur lager som tolkades som odlingsjord. Proverna insamlades på östra respektive västra sidan av en grusgång. Materialet bestod i båda fallen av humös sand blandad med organiskt material samt keramik, tegelkross och annat hushålls- och byggnadsavfall.

De provtagna lämningarna tros utgöra en del av de omfattande tidigmoderna odlingar på Södermalm, som bedrevs av stadsborna. Liknande lämningar har tidigare undersökts i det närliggande kvarteret Rosendal (Hållans Stenholm & Lindeblad 2023).

METOD OCH KÄLLKRITIK

Provtagningen genomfördes av arkeologerna under utgrävningen. Provernas torrvolym uppmättes och de preparerades genom flotering och våtsiktning med minsta maskstorlek 0,25 mm. Identifieringen av materialet skedde under ett stereomikroskop med 7–100 gångers förstoring. I samband med bestämningarna utnyttjades litteratur (främst Cappers m. fl. 2012) samt referenssamlingar av recenta fröer. Den makroskopiska analysen har främst behandlat växtmakrofossil (som inte är ved eller träkol), men även puppor, fekalier, smältor, slagg, ben mm har eftersökts.

De provtagna lagren är begränsade från senare markhorisonter i stratigrafien genom skarpa kontakter med överliggande lager vilket visar att den postdepositionella bioturbationen varit begränsad. De makroskopiska resterna i lämningarna uppvisar en sådan sammansättning och bevarandegrad att de i sin helhet kan betraktas som liggande in situ sedan lagrets tillkomst och eventuell omlagring av material har främst skett innan depositionstillfället.

JORDPROVERNAS INNEHÅLL

I tabellen har materialet som inte är fröer/frukter kvantifierats enligt en grov relativ skala om 1–3 punkter, där 1 punkt innebär förekomst av enstaka (ca 1–5) fragment i hela provet. 2 punkter innebär att materialet är vanligt – att det i stort sett hittas i alla genomletningar av de subsamplingar som görs. 3 punkter innebär att materialet är så vanligt att de kan sägas vara ett av de dominerande materialen i provet och man hittar det var man än tittar. Siffrorna för makrofossil anger antalet räknade fröer/frukter. Allt frömaterial i dessa prover var oförkolnade.

Mariatorget, Stockholm		PM	295	364
		A	130	159
		Kontext	Odlingslager	
		Analyserad vol. I	2	2,1
Fragmenterade material	Vedartade växter	Obränt träflis och bark (0-3)	••	
	Förkolnade vedartade växter	Träkol	••	•••
	Vegetabiliskt köksavfall	Hasselnötsskal	•	
	Animaliskt köksavfall	Fiskben och -fjäll	••	••
		Abborrfjäll	•	•
		Sill/strömning (prooticum)	••	
	Övrigt	Fönsterglas		•
	Svenskt namn	Latinskt namn		
Äng	Daggkopa	<i>Alchemilla</i> spp.	1	
Ogräs	Skelört	<i>Chelidonium majus</i>		1
	Svinmålla-typ	<i>Chenopodium album</i> -type	29	15
	Blå-/Rödmålla	<i>Chenopodium glaucum/rubrum</i>		1
	Lönnmålla	<i>Chenopodium hybridum</i>		1
	Trampört	<i>Polygonum aviculare</i>		7
	Brännässla	<i>Urtica dioica</i>		1
Bär	Hallon	<i>Rubus idaeus</i>	28	6
Odlat	Virginiatobak	<i>Nicotiana tabaccum</i>	12	2
	Äkta fläder	<i>Sambucus nigra</i>	2	1
Importerat	Russin	<i>Vitis vinifera</i>	2	

DISKUSSION

I bägge proverna påträffades fröer från virginiatobak vilket är en stark indikation på att det rör sig om två odlingsbäddar, med tobaksodling, avgränsade av en grusgång. Den urbana tobaksodlingen var som mest utbredd och populär mellan 1725 och 1775, och det är troligt att odlingen härrör från denna tid (Heimdahl 2014). Möjligen är även fläderkärnorna i materialet spår av att fläderbuskar vuxit eller odlats i närheten.

Bägge proverna karaktäriseras av köksavfall, i synnerhet från fisk som abborre och strömning, men även hasselnötsskal. Det är tydligt att detta blandats i odlingsjorden, sannolikt via någon form av komposteringssystem. Rikliga mängder hallonkärnor i bägge proverna kan i detta sammanhang tolkas som spår av att jorden gödslats med latrinavfall. Även inslaget av vindruvekärnorna (spår av russin) kan tolkas som spår av denna avfallskategori. Avsaknaden av ängsväxter (förutom ett frö av daggkåpa) kan tolkas som att hushållet inte hållit djur, och inte heller köpt in stalldynga till sin odling. I övrigt dominerades materialen av näringskrävande ogräs. Möjligen har trampörten vuxit längst grusgångens kanter.

REFERENSER

- Cappers, R. T. T., Neef, R. & Bekker, R- M. 2009: *Digital atlas of economic plants*. Groningen Archaeological Studies vol 9. Groningen
- Heimdahl, J: 2014 Arkeobotaniska spår efter svensk tobaksodling 1560-1775. I Andréasson, A., Gräslund Berg, E., Heimdahl, J., Jakobsson A., Larsson, I. & Persson, E. (red): *Källor till trädgårdsodlingens historia: fyra tvärvetenskapliga seminarier 2010-2013 arrangerade av Nordiskt Nätverk för Trädgårdens Arkeologi och Arkeobotanik (NTAA)* SLU Rapport 2014:25. 111-126
- Hållans Stenholm, A.-M. & Lindeblad, K. 2023: *Trädgårdar, bryggeri och garveri – i kvarteret Rosendal mindre på Södermalm*. Arkeologerna Rapport 2023:110

Arkeologgruppen AB

RAPPORT 2024:08

